

การบริหารจัดการการศึกษาทางเลือกในสถานศึกษาจังหวัดขอนแก่น: พหุกรณีศึกษา Alternative Education Management of School In Khon Kaen Province: Multi – Cases Study

อุทิศ สมใจ (Utis somjai) *

วัลลภา อาริรัตน์ (Wallapha Ariratana) **

เพ็ญณี แนนรท (Pennee Narot) ***

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาพหุกรณีศึกษา (Multi - cases study) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและแนวทางการบริหารจัดการการศึกษาทางเลือกในสถานศึกษาจังหวัดขอนแก่น โดยเลือกโรงเรียน 2 แห่ง คือ โรงเรียนเทศบาลวัดกลางและโรงเรียนน้ำพองพัฒนศึกษา รัชมิ่งคลาสิก กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย ผู้บริหารหน่วยงานต้นสังกัด ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 6 คน หัวหน้าฝ่ายวิชาการ จำนวน 6 คน ครู จำนวน 10 คน คณะกรรมการสถานศึกษา จำนวน 10 คน ผู้ปกครอง จำนวน 10 คน และนักเรียน จำนวน 16 คน รวม 58 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แบบบันทึกภาคสนาม แบบบันทึกการสังเกตและอุปกรณ์บันทึกข้อมูลภาคสนาม การเก็บรวบรวมข้อมูลจาก การสัมภาษณ์ การบันทึกภาคสนามและการสังเกต แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมและตรวจสอบข้อมูลแบบ 3 เสา (Triangulation) เพื่อยืนยันความเที่ยงและความตรง การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและสรุปพรรณนาความ

ผลการวิจัยสภาพการบริหารจัดการการศึกษาทางเลือกในสถานศึกษา จังหวัดขอนแก่น พบว่า 1) ด้านนโยบายและเป้าหมายมุ่งเน้นวิสัยทัศน์เกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม ความรู้และทักษะชีวิต สิทธิเสรีภาพทางการศึกษามีความสุข สร้างสังคมเท่าเทียมและรักชุมชนท้องถิ่น การจัดการเรียนการสอนเน้นหลักสูตรบูรณาการและยืดหยุ่น การเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และมุ่งเน้นช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาผู้เรียน การมีส่วนร่วมของชุมชนและสหวิชาชีพ และการพัฒนาศักยภาพครูและผู้บริหารตามแนวคิดตปัญญา 2) ด้านการขับเคลื่อนนโยบายและเป้าหมาย เน้นการมีส่วนร่วมจากเครือข่ายผู้ปกครองและสหวิชาชีพ เพื่อจัดการศึกษาตลอดชีวิตและพัฒนาผู้เรียนทุกด้าน และ 3) ด้านรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เน้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดตปัญญาและแนวทางการศึกษานอกระบบ การจัดการเรียนรู้เน้นการเรียนรู้แบบกลุ่ม การคิดแบบใคร่ครวญร่วมกับ ผู้ปกครองและชุมชน และการจัดหลักสูตรเน้นการพัฒนาด้านจิตใจและทักษะชีวิต

สำหรับแนวทางการดำเนินงานการบริหารจัดการการศึกษาทางเลือก พบว่า ควรส่งเสริมให้สถานศึกษารับนักเรียนที่อยู่ในเกณฑ์อย่างทั่วถึงและนำรูปแบบการจัดการศึกษาทางเลือกจัดควบคู่ขนานกับการศึกษาในระบบปกติ ควรพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน ธรรมชาติและศักยภาพของผู้เรียน และควรมุ่งเน้น

คำสำคัญ: การบริหารจัดการการศึกษาทางเลือก การศึกษาทางเลือก

Keywords: Alternative Education Management, Alternative Education

* นักศึกษาหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

** รองศาสตราจารย์ สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

*** รองศาสตราจารย์ วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น

การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย รวมทั้งส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน และสถานประกอบการในการพัฒนาความรู้ ความสนใจและความถนัดของผู้เรียน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต

Abstract

This multi-case study research aimed at studying the condition and guideline of alternative education management of Tessaban Watklang School and Namphongpattanasuksa Ratchamangkalapisek School in Khon Kaen province. Target group for this research consisted of 58 persons including 6 school administrators, 6 department heads of academic affair, 10 teachers, 10 school committee, 10 parents, and 16 students. Research instruments for collecting data included semi-structured interview, field note, observation note for participatory and non-participatory observation, and field recording equipments. Triangulation technique was used for verifying the reliability and validity of data before analyzing it through the method of content analysis and summarizing through the descriptive approach.

The findings revealed that management of alternative education in schools involved: 1) Policy and goals were determined to focus on the vision of moral, ethic, knowledge and life skills, right and freedom of education, being happy, forming an equal community, loving a local community. Instructional management emphasized on integrated and flexible curriculum, student-centered instruction, helping students and solving their problems, participation of community and multi-disciplinary sectors, and developing the potential of teachers and administrators using contemplative concept. 2) Policy and goals were driven by focusing on participatory networks of parent and multi-disciplinary sectors in order to providing lifelong education management and developing all aspects of students. 3) Patterns of learning activity management were focused on the application of contemplative concept, as well as informal education, group-based learning, contemplative activity with parent and community, and a program for psychological and life skills development.

Guidelines for alternative education management included: the schools should be promoted to fully accept qualified students; patterns of alternative education should be concurrently managed with regular system; curriculum development should be consistent with community way of life, natural and student's potential; participatory management should be made by all related sectors; learning resources of local wisdoms and private organizations or enterprises should be promoted for developing knowledge, interest and skills of students in order to facilitate their self-learning and lifelong learning.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 6 ระบุว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทย

ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข โดยให้ยึดหลักการจัดการศึกษาตาม มาตรา 8 ที่เน้นการศึกษา

ตลอดชีวิตสำหรับประชาชน การมีส่วนร่วมของสังคมในการจัดการศึกษา และการพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งเน้นความร่วมมือจากทุกภาคส่วนจากรัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการจัดกระบวนการเรียนรู้ มุ่งเน้นการจัดเนื้อหาสาระ และกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545) ซึ่งรวมถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของชาติได้ให้ความสำคัญในการจัดการศึกษา และได้กล่าวถึงการศึกษาทางเลือกโดยกำหนดไว้ในมาตรา 49 วรรค 3 ไว้ว่าบุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาและได้บัญญัติให้การศึกษาทางเลือกเป็นของประชาชน การเรียนรู้ด้วยตนเองและการเรียนรู้ตลอดชีวิตจะต้องได้รับการคุ้มครองและส่งเสริมที่เหมาะสมจากรัฐ (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550)

กระทรวงศึกษาธิการโดยสำนักงานนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2554) จึงได้กำหนดทิศทางการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับหลักการข้างต้น โดยสนับสนุนการจัดการศึกษาทั้งในและนอกระบบที่ตอบสนองการเรียนรู้ที่หลากหลายของผู้เรียน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 ใน 3 ลักษณะคือ 1) การศึกษาทางเลือกในระบบรัฐของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ซึ่งดำเนินการในลักษณะคู่ขนานกับการศึกษาในระบบปกติ เพื่อเป็นทางเลือกให้นักเรียนเข้ารับบริการการศึกษา และเป็นการสร้างโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กับเด็กยากไร้ เด็กด้อยโอกาส เด็กตกหล่น เด็กออกกลางคัน และเด็กกลุ่มเสี่ยง โดยปัจจุบันมีโรงเรียนประมาณ 100 โรงเรียน ที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและโรงเรียนจัดดำเนินงานภายใต้รูปแบบและวิธีการเรียนการสอนตามบริบทและสภาพปัญหาของแต่ละพื้นที่ 2) การศึกษาทางเลือกที่จัดโดยครอบครัว ซึ่งพ่อแม่เป็นผู้จัดการเรียนการสอนให้กับ

บุตรหลานที่บ้าน ซึ่ง สพฐ. ได้สนับสนุนการจัดการศึกษาทางเลือกทั่วประเทศ มีจำนวน 197 คน จาก 101 ครอบครัว ได้รับการดูแลจาก 40 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และ 3) การศึกษาทางเลือกในสถานประกอบการจัดการศึกษาในรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ เป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาและประกาศนียบัตรวิชาชีพ มีจำนวนผู้เรียน 4,378 คน จาก 23 ศูนย์ ซึ่งดำเนินงานใน 15 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

จากรายงานการสำรวจผลการจัดการศึกษา และจำนวนนักเรียนออกกลางคันจากสำนักวิจัยและพัฒนาการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2551) พบว่าจำนวนนักเรียนที่เข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ในปีการศึกษา 2540 ทั้งหมด 1,108,856 คน จะมีนักเรียนออกกลางคันโดย ไม่ได้เรียนต่อถึงชั้น ม.6 ปวช. 3 จำนวน 523,768 คิดเป็น 47.2% ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลของ สพฐ. (2551) ที่พบว่า มีแนวโน้มนักเรียนออกกลางคันเพิ่มมากขึ้นทุกปี ซึ่งมีสาเหตุมาจากการจัดระบบการเรียนการสอนในโรงเรียนที่ไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนที่มีแตกต่างกันและตรงกับแนวคิดของ วิจารณ์ พานิช (อ้างถึงใน เรฟ เอสควิท, 2554) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้ในโรงเรียนไทย เกือบทั้งหมดยังมุ่งที่สาระความรู้ ขาดการพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต โดยเฉพาะทักษะสำคัญสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ ทักษะการคิด และการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ทักษะการสื่อสาร ทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ และทักษะชีวิต

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2554) ได้กำหนดทิศทางการจัดการศึกษาทางเลือก (Alternative Education) เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนที่ไม่ประสงค์จะเรียนในระบบการศึกษาตามปกติ สามารถเลือกเส้นทางการศึกษาได้หลากหลายรูปแบบซึ่งอยู่ภายใต้การดำเนินงานของรัฐ เอกชนและองค์กรเอกชน โดยแบ่งลักษณะเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 ซึ่งผลการดำเนินงานการจัดการศึกษาทางเลือกโดยสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2551) พบว่า การจัดการศึกษา

ทางเลือกตามหลักสูตรแกนกลางไม่สอดคล้องกับ กระบวน การเรียนของผู้เรียน โดยเฉพาะการวัดและ การประเมินผลผู้เรียน ไม่มีความยืดหยุ่น การเทียบโอน ผลการเรียนเป็นปัญหามาก สอดคล้องกับผลการประเมิน การจัดการศึกษาของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2552) ที่พบปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพของผู้เรียน ด้านผู้เรียน มีผลสัมฤทธิ์ต่ำ และขาดคุณสมบัติที่พึงประสงค์ ปัญหา คุณภาพของครู คณาจารย์และคุณภาพของบุคลากร ทางการศึกษาและ การบริหารการศึกษาไม่มีประสิทธิภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552) การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552 – 2561) จึงได้เกิดขึ้น โดยเน้นการปฏิรูประบบการศึกษาและ การเรียนรู้ ซึ่งรัฐบาลได้บรรจุการศึกษาทางเลือกไว้ใน นโยบายเชิงรุกในการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง โดยให้การศึกษาทางเลือกเป็นเครื่องมือสำคัญในการ นำร่องการจัดรูปแบบการศึกษาที่หลากหลายและขยาย ผลสำเร็จไปสู่การศึกษาของชาติ (สำนักนโยบายและ แผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2554) รูปแบบการจัดการศึกษาทางเลือกในประเทศไทย พบว่า มี 7 รูปแบบ ดังนี้ 1) การจัดการศึกษาทางเลือกโดย ครอบครัวหรือโฮมสคูล (Home school) 2) การจัดการ ศึกษาทางเลือกแบบอิงระบบรัฐ 3) การจัดการศึกษา ทางเลือกสายครูภูมิปัญญา 4) การจัดการศึกษาทางเลือก สายศาสนาและวิถีปฏิบัติธรรม 5) การจัดการศึกษา ทางเลือกที่เป็นสถาบันนอกระบบรัฐ 6) การศึกษาทางเลือก ของกลุ่มการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม และ 7) การจัดการศึกษา ทางเลือกผ่านสื่อการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ (สุชาติ จักรพิสุทธิ์และคณะ, 2546) ซึ่งปัจจุบันพบว่าการจัด การศึกษาทางเลือกได้นำนวัตกรรมที่มีความหลากหลาย ตามแนวคิดของตะวันตก ได้แก่ แนวคิดซัมเมอร์ฮิลล์ มอนเตสซอรี วอลดอร์ฟ Reggio Emilia Project Approach Neo-Humanism และ Constructionism และ แนวคิดจากตะวันออก ได้แก่ Home school อนันตมรรค (ประยุกต์จาก Neo-Humanism) พุทธธรรมประยุกต์ สันติอโศก กฤษณะมูรติ รัตนนาถฐากูร ศรีสัตยาไสบาบา และแนวบูรณาการ เพ็ญณี แรธและคณะ (2546), พนายุทธ เขยบาล (2550) และรัชนี้ ธงไชยและคณะ (2553)

จังหวัดขอนแก่นซึ่งเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา การศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงได้ดำเนินการ ตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการในการนำรูปแบบ การจัดการการศึกษาทางเลือกมาดำเนินการทั้งใน ระบบโรงเรียน นอกโรงเรียนและการศึกษาตาม อุตสาหกรรมสถานศึกษา มีสถานศึกษาที่ได้จัดการศึกษา ทางเลือกนำร่องไปแล้ว จำนวน 12 โรงเรียน ผลจากการ ดำเนินงานพบประเด็นสำคัญดังนี้ 1) การนำประโยชน์ ของการจัดการศึกษาทางเลือกมาช่วยแก้ปัญหาเด็ก นักเรียน 2) ปัญหาและสาเหตุในกลุ่มเด็กนักเรียนมี ประเภทต่าง ๆ ได้แก่ ปัญหาหนีเรียน โดดเรียน เรียนไม่มี ความสุข ผลการเรียนติดศูนย์ ติด ร. ปัญหาหนีเรียน ออกกลางคัน ปัญหาความบกพร่องทางการเรียนและ ปัญหาพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ 3) การนำรูปแบบ การศึกษาทางเลือกที่หลากหลายและมีความยืดหยุ่น มาใช้ในการแก้ปัญหาเด็กนักเรียนในหลายมิติ และ 4) บุคลากร ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษา

ดังนั้นผู้วิจัยซึ่งเป็นผู้บริหารสถานศึกษาที่จัด การศึกษาทางเลือก มีความประสงค์ที่จะศึกษาการบริหารจัดการการศึกษาทางเลือกในสถานศึกษาใน จังหวัดขอนแก่นโดยเลือกรูปแบบพุทธภูมิศึกษา จำนวน 2 โรงเรียน ซึ่งโรงเรียนเป็นกลุ่มเป้าหมายในการศึกษา ครั้งนี้ มีจุดเด่นในด้านการดำเนินงานการจัดการศึกษา ทางเลือกอย่างเป็นรูปธรรมและเป็นที่ยอมรับของ หน่วยงานการศึกษาและชุมชน ผลการวิจัยนี้จะทำให้ ได้ข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการ การศึกษาทางเลือกซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการ ดำเนินงาน การวางแผนและกำหนดนโยบายการจัด การศึกษาทางเลือกสำหรับสถานศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการบริหารจัดการการศึกษา ทางเลือกในสถานศึกษาจังหวัดขอนแก่น
2. เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารการจัด การศึกษาทางเลือกในจังหวัดขอนแก่น

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. สภาพ หมายถึง ลักษณะทั่วไปที่เป็นอยู่จริง ในการดำเนินงานการบริหารการศึกษาทางเลือกของ โรงเรียนด้านนโยบายและเป้าหมายกับการขับเคลื่อน และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

2. แนวทางการบริหารจัดการศึกษา หมายถึง การดำเนินงานการบริหารจัดการการศึกษาทางเลือก ในโรงเรียนพหุกรณีศึกษาจังหวัดขอนแก่น

3. การศึกษาทางเลือกแบบอิงระบบรัฐ หมายถึง การจัดการศึกษาที่นำหลักสูตรของภาครัฐ เป็นหลัก แต่มีการบูรณาการในกระบวนการเรียนการสอน ที่มีความหลากหลายความยืดหยุ่นเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียนเป็นสำคัญ สามารถ ตอบสนอง การเรียนรู้ของผู้เรียนที่มีความหลากหลาย ตามธรรมชาติ สอดคล้องกับศักยภาพที่มีความแตกต่าง และความสนใจของผู้เรียน และเพิ่มหลักสูตรที่จำเป็น สำหรับผู้เรียนสอดคล้องกับบริบทของชุมชนและ สถานศึกษาแต่ละแห่ง

4. การบริหารจัดการการศึกษาทางเลือก หมายถึง การดำเนินงานการจัดการศึกษาทางเลือก ในสถานศึกษาทางเลือกแบบอิงระบบรัฐประกอบด้วย 1) นโยบายและเป้าหมายการจัดการศึกษา 2) การขับเคลื่อน นโยบายและเป้าหมาย และ 3) รูปแบบการจัดกิจกรรม การเรียนรู้

5. นโยบายและเป้าหมายการจัดการศึกษา หมายถึง การมีส่วนร่วมการบริหารจัดการในการบริหาร จัดการด้านวิชาการและการพัฒนาบุคลากรการศึกษา ทางเลือก

6. การขับเคลื่อนนโยบายและเป้าหมาย หมายถึง การขับเคลื่อนด้านวิชาการ แบบการมีส่วนร่วมการจัด การศึกษาตลอดชีวิตและการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียน ทุกด้าน

7. รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ หมายถึง วิธีการดำเนินงานการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความรู้ ได้แก่ การค้นคว้ากระบวนการทำงานกลุ่มปฏิบัติจริง เพื่อเข้าใจ ในความรู้นั้น ๆ วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การสร้างกระบวนการเรียนรู้

8. พหุกรณีศึกษา หมายถึง การศึกษากรณีของ โรงเรียนที่จัดการศึกษาทางเลือก จำนวน 2 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนน้ำพองพัฒนศึกษา รัชมังคลาภิเษกและ โรงเรียนเทศบาลวัดกลาง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาพหุกรณีศึกษา เน้นการศึกษาปรากฏการณ์ปัจจุบันในการดำเนินงาน ของสถานศึกษาที่จัดการศึกษาทางเลือก มีวิธีการ ดำเนินการวิจัย 5 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 การเลือกกรณีศึกษา

ผู้วิจัยได้เลือกโรงเรียนโดยศึกษาประวัติและ ภูมิหลังการดำเนินงานของโรงเรียน ตลอดจนได้รับ คำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ จากนั้นได้เลือกโรงเรียน โดยใช้เกณฑ์ผลการดำเนินงานการจัดการการศึกษา ทางเลือกที่ประสบความสำเร็จเป็นที่ยอมรับทั้งระดับ กระทรวงศึกษาธิการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือ โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต 25 คือ โรงเรียนน้ำพองพัฒนศึกษา รัชมังคลาภิเษก และโรงเรียนในสังกัดองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น เทศบาลนครขอนแก่น คือ โรงเรียนเทศบาล วัดกลาง

ขั้นที่ 2 วิธีดำเนินการ

กลุ่มเป้าหมาย เป็นสถานศึกษาที่จัดการ ศึกษาทางเลือก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษาเขต 25 ขอนแก่น คือ โรงเรียนน้ำพอง พัฒนศึกษา รัชมังคลาภิเษก และองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น เทศบาลนครขอนแก่น คือ โรงเรียน เทศบาลวัดกลาง โดยเลือกแบบเจาะจง ผู้ให้ข้อมูล ทั้งหมดประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้อำนวยการ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ผู้อำนวยการสำนักงาน การศึกษา นายกเทศมนตรีนครขอนแก่น ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ปรึกษา จำนวน 6 คน หัวหน้าฝ่ายวิชาการ ได้แก่ รองผู้อำนวยการสถานศึกษา หัวหน้าโครงการ จำนวน 6 คน คณะกรรมการสถานศึกษา จำนวน 10 คน ครู จำนวน 10 คน ผู้ปกครอง จำนวน 10 คน และ นักเรียนจำนวน 16 คน รวมจำนวน 58 คน

ขั้นที่ 3 การสร้างและหาประสิทธิภาพเครื่องมือ

1. ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการการศึกษาทางเลือกและการบริหาร การบริหารการศึกษา และพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนด กรอบแนวคิดการวิจัย 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านนโยบายและ เป้าหมาย 2) ด้านการขับเคลื่อนนโยบายและเป้าหมาย และ 3) ด้านรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

2. สร้างเครื่องมือวิจัยได้แก่แบบสัมภาษณ์ กึ่งโครงสร้าง แบบบันทึกภาคสนาม และแบบสังเกต (ฉบับร่าง) ให้สอดคล้องกับโครงสร้างกรอบแนวคิด ที่กำหนดไว้ และนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องด้านเนื้อหากับกรอบแนวคิด การวิจัย ก่อนนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ

3. ตรวจสอบความตรง (Validity) ของเครื่องมือ โดยเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ตรวจสอบ ความตรง เชิงเนื้อหา และการใช้ภาษา (Wording) จากนั้นผู้วิจัยได้นำมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ ของผู้เชี่ยวชาญ

4. การตรวจสอบความเที่ยง (Reliability) ของเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา โดยนำแบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกภาคสนาม แบบสังเกตที่มีความตรงผ่านการ ปรับปรุงแก้ไข แล้วนำไปทดลองใช้กับผู้บริหาร กรรมการ สถานศึกษา บุคลากร ครู ที่ปฏิบัติงานในศูนย์การเรียนรู้ การจัดการศึกษาทางเลือกในจังหวัดขอนแก่นที่ไม่ใช่ กลุ่มเป้าหมาย

5. ปรับปรุงและแก้ไขเครื่องมือฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปใช้จริงในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นที่ 4 การเก็บข้อมูลภาคสนาม

1. ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แบบบันทึกภาคสนาม นอกจากนั้นยังใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและ ไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ และการศึกษาเอกสาร มีการจดบันทึกข้อมูล บันทึกเสียงจากการสัมภาษณ์ บันทึกภาพถ่ายสถานที่ ป้ายกิจกรรม กิจกรรมต่าง ๆ ในชั้นเรียน และกิจกรรมแหล่งเรียนรู้ภายนอก

2. ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจาก แหล่งข้อมูลที่หลากหลาย มีการตรวจสอบความถูกต้อง เพื่อให้มั่นใจว่าข้อมูลที่รวบรวมได้มีความเที่ยงและ มีความตรง ที่เรียกว่า การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ได้แก่การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล โดยพิจารณาแหล่งเวลา สถานที่และแหล่งบุคคลที่ แตกต่างกัน ส่วนการตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้วยวิธี การรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ต่างกัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น การใช้ แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกภาคสนาม การสังเกตแบบมี ส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมและการศึกษาเอกสาร

ขั้นที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการ เก็บรวบรวมข้อมูล จากแบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต และการบันทึกข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้ดำเนินการ วิเคราะห์ข้อมูลดังนี้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และ สังเกตต้องนำมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยการจัดประเด็นความสำคัญ แล้วเขียนบรรยาย ในลักษณะการพรรณนา

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการ การศึกษาทางเลือกในสถานศึกษา จังหวัดขอนแก่น จากกรณีศึกษาผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยเรียบร้อยแล้ว ตามประเด็นของวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. สภาพการบริหารจัดการการศึกษาทางเลือก ในสถานศึกษา จังหวัดขอนแก่น พบข้อสรุปตามกรอบ แนวคิดการวิจัย ดังนี้

1.1 ด้านนโยบายและเป้าหมาย ผลการวิจัย พบว่ามีการดำเนินงานครอบคลุมในด้านต่าง ๆ ดังนี้ 1) ด้านวิสัยทัศน์ เน้นให้นักเรียนมีสิทธิเสรีภาพทาง การศึกษา มีคุณธรรมจริยธรรมและมีความรู้และทักษะชีวิต และมีความรัก มีความสุข ความภูมิใจในความเป็นไทย และรักชุมชน ท้องถิ่น 2) ด้านเป้าหมายการจัดการศึกษา เน้นและช่วยเหลือนักเรียนที่มีปัญหาทางการเรียน ส่งเสริมให้เด็กอยากมาโรงเรียน เรียนอย่างมีความสุข 3) ด้านการบริหารจัดการศึกษา เน้นการดำเนินงาน

อย่างเป็นอิสระและเน้นการมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชน และการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่องโดยยึดหลักผู้เรียนเป็นสำคัญ 4) ด้านการบริหารงานวิชาการเน้นการใช้หลักสูตร 3 ลักษณะ ได้แก่ หลักสูตรคล่องชั้น หลักสูตรการเรียนการสอนอกระบบและหลักสูตรการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย โดยดำเนินงานแบบโครงการเชื่อมโยงกับการจัดการศึกษาในระบบปกติ บูรณาการใช้แนวคิดการจัดการศึกษาทางเลือกและเน้นการดำเนินงานคัดกรองนักเรียนร่วมกับทีมสหวิชาชีพเพื่อช่วยเหลือกลุ่มนักเรียนที่มีปัญหาและ 5) ด้านการพัฒนาบุคลากร เน้นการอบรมปฏิบัติการแบบฝังตัวตามแนวคิดจิตตปัญญา และการศึกษาดูงานในหน่วยงานการศึกษาทางเลือก ทั้งนี้เพราะการดำเนินการจัดการศึกษาทางเลือก มุ่งส่งเสริมคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และเสรีภาพ เนื่องจากเด็กเยาวชนในภาพรวมส่วนใหญ่ในจังหวัดขอนแก่นประสบปัญหาเด็กนักเรียนโดดเรียน หนีเรียน ปัญหาออกกลางคัน ส่งผลทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ในสังคม ด้วยความพยายามของผู้บริหารระดับสูงหน่วยงานต้นสังกัด ผู้บริหารสถานศึกษาและครู มีความคิดที่อยากจะช่วยเหลือนักเรียนกลุ่มที่มีปัญหาในการเรียน เพื่อส่งเสริมให้เด็กอยากมาโรงเรียน และเรียนอย่างมีความสุข สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่บัญญัติไว้ว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตและรักชาติ ได้อย่างมีความสุข และตรงกับแนวคิดของรัชสี ธิงโยช (2553) ที่กล่าวว่า การศึกษาทางเลือกที่มุ่งแก้ปัญหาแก่นักเรียนที่มีปัญหาที่เน้นความหลากหลายยืดหยุ่นเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการศึกษาที่ให้ความสอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ ที่มีการเรียนรู้ตลอดเวลา ทำให้ผู้เรียนมีความสุข มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่มีศักยภาพที่จะเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ มีอิสระภาพในจิตวิญญาณและ มีความสุข

1.2 ด้านการขับเคลื่อนนโยบายและเป้าหมาย
ผลการวิจัยพบว่ามี การดำเนินงานในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) ด้านการดำเนินการจัดการศึกษาทางเลือกมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ในการพัฒนาการศึกษา โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ นักเรียนเรียนจบตามเกณฑ์ มีทัศนคติที่ดีต่อการเรียน มีความสุข ศรัทธาตนเองและประกอบอาชีพได้ 2) ด้านการจัดการศึกษาทางเลือกมีลักษณะเป็นโครงการ จัดขึ้นเฉพาะเพื่อช่วยเหลือกลุ่มนักเรียนที่มีปัญหาในการเรียน ซึ่งเปิดดำเนินการเฉพาะกลุ่มภายในสถานศึกษาและมีกระบวนการพัฒนาการศึกษา เน้นการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายและ ผู้มีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง 3) ด้านการพัฒนาความร่วมมือ การจัดทำลงนามข้อตกลงร่วมกัน กับสถาบันหรือหน่วยงานภายนอก (MOU : Memorandum of Understanding) เพื่อหารูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการศึกษา เพื่อการจัดการศึกษาตลอดชีวิตและพัฒนาผู้เรียนทุกด้าน 4) ด้านการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เน้นการจัดอาคารเรียนและห้องเรียนที่มีบรรยากาศเหมือนบ้าน เพื่อให้ นักเรียนอยากมาโรงเรียน และเรียนอย่างมีความสุข 5) ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน ในการจัดการศึกษา ได้แก่การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการเรียนรู้ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมเป็นเครือข่ายการจัดการศึกษาทางเลือกร่วมกับโรงเรียน 6) ด้านการประชาสัมพันธ์ สถานศึกษาดำเนินการประชาสัมพันธ์ หลากหลายรูปแบบ เพื่อให้ประชาชนและหน่วยงานการศึกษา มีความเข้าใจและเข้าถึงการใช้ประโยชน์ของการศึกษาทางเลือก ทั้งนี้เพราะการจัดการศึกษาเน้นการมีส่วนร่วมและการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ ซึ่งพบได้จากการร่วมวางแผนจัดทำหลักสูตร ค่ายธรรมชาติ บำบัด และดำเนินการในฐานะวิทยากรหรือร่วมเป็นพี่เลี้ยงเด็กนักเรียน สอดคล้องกับ สพฐ. (2551) ที่กำหนด ขอบข่ายการจัดการศึกษาทางเลือกที่มีประสิทธิภาพ จะต้องเกิดจากความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งหน่วยงานการศึกษาที่เกี่ยวข้อง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน และสถานประกอบการ และสอดคล้องกับข้อเสนอ ยุทธศาสตร์เพื่อการขับเคลื่อนการศึกษาทางเลือกในสังคมไทย ของ รัชสี ธิงโยช (2553) ที่สรุปว่าการศึกษาทางเลือก เน้นให้ทุกภาคส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาทางเลือกโดยให้ชุมชนและท้องถิ่นเข้าร่วม

ในการแก้ไขปัญหา และรับผิดชอบในการบริหารจัดการ การศึกษา นอกจากนี้การศึกษาพบว่า มีการใช้หลักสูตร ที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการในการ จัดการศึกษาทางเลือกของนักเรียน โดยมุ่งเน้นการ ช่วยเหลือนักเรียนที่มีปัญหาทางการเรียนร่วมกับชุมชน ภายนอก ตรงกับแนวคิด สรุศักดิ์ หลาบมาลา (2551) กล่าวว่า การจัดการศึกษาทางเลือกในโรงเรียนว่าเป็น ยุทธวิธีในการช่วยเหลือให้นักเรียนที่ไม่สามารถเรียน ในระบบปกติได้อย่างภาคภูมิ เป็นประโยชน์หลายด้าน และการเรียนการสอนที่เน้นความหลากหลายและ การยืดหยุ่นสอดคล้องกับธรรมชาติของผู้เรียน และ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พนายุทธ เขยบาล (2550) พบว่าลักษณะของโรงเรียนทางเลือกในประเทศไทย มีรูปแบบการสอนที่หลากหลาย เพื่อให้ผู้เรียนได้เลือก เรียนในสิ่งที่ตนเองสนใจ มุ่งเน้นการจัดการเรียนรู้ ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ รวมทั้งส่งเสริมคุณธรรม นำความรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และภูมิใจในความเป็นไทย

1.3 ด้านรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ผลการวิจัยพบว่า มีการดำเนินงาน ด้านต่าง ๆ ดังนี้ 1) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ภายใต้ 8 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดจิตปัญญา วอลดอร์ฟ มอนเตส เซอรี Big Picture พหุปัญญา แนวคิดเพื่อเด็กที่มีความ ต้องการพิเศษ การศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัย 2) ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญา แนวคิดในการศึกษานอกระบบและแนวคิดตามอัธยาศัย เน้นกระบวนการคิดแบบใคร่ครวญและการมีส่วนร่วม ในการเรียนรู้ของผู้เรียนและการเรียนรู้ทักษะชีวิตร่วมกับชุมชน 3) ด้านการประเมินผลการเรียนรู้ เน้นการ ประเมินจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง 3 ฝ่าย โดยมีครู นักเรียน และผู้ปกครอง ที่ประเมินจากสภาพจริงที่ได้จาก การเรียนรู้ของนักเรียน ทั้งผลงานรายบุคคลและงานกลุ่ม และการนำทักษะต่าง ๆ ไปใช้ในชีวิตประจำวัน และ 4) ด้านรูปแบบการจัดการเรียนรู้ เน้นการมีส่วนร่วมแบบ เครือข่ายระหว่างครู ผู้ปกครอง ทีมสหวิชาชีพและชุมชน ทั้งนี้เพราะการดำเนินงานจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตาม แนวคิดการจัดการศึกษาทางเลือก มุ่งส่งเสริมความ

แตกต่างของผู้เรียน ซึ่งพบว่าสถานศึกษาทางเลือก จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมกระบวนการคิด และทักษะการ แก้ปัญหาให้กับผู้เรียน เน้นการเรียนรู้กับเพื่อนทั้งใน และนอกห้องเรียน ทำให้ผู้เรียนได้ฝึกทำงานเป็นกลุ่ม โดยเน้นความเอื้ออาทรช่วยเหลือกัน ทั้งนี้เพราะ ครูส่วนใหญ่ได้รับการพัฒนาตามจิตตปัญญาที่มุ่งเน้น การคิดแบบใคร่ครวญ อย่างรอบคอบและตรงกับแนวคิด ของ เพ็ญณี แร่อทและคณะ (2546) ที่กล่าวว่า การศึกษานอกระบบและการเกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ที่เกิดจากศูนย์การเรียนรู้เกิดกระบวนการเสริมพลังอำนาจ เน้นการเรียนรู้เป็นกลุ่ม เพื่อให้เกิดความรู้ทักษะและ เกิดความสัมพันธ์ในกลุ่มเป็นที่ตั้ง เน้นเนื้อหา ซึ่งครอบคลุม ถึงการสื่อสารและเน้นกระบวนการ สามารถที่จะควบคุม สภาพสังคมได้ เช่นการแก้ปัญหา การทำงานเป็นกลุ่ม ซึ่งรวมถึงความสามารถในการทำประโยชน์ของบุคคล ที่จะส่งผลต่อชุมชนเป็นหลักและเป็นปรากฏผลในการ พันที่ทันใด และยังตรงกับแนวคิดของสุชาติ จักรพิสุทธิ์ และคณะ (2546) พบว่า ความมีอยู่จริงของการศึกษา ทางเลือกในสังคมไทยในปัจจุบัน โดยชุมชน - กลุ่ม - องค์กร - กิจกรรม และกระบวนการเรียนรู้ที่มีอยู่ใน ขอบข่ายการศึกษาทางเลือกของประชาชน เรียนรู้จาก การปฏิบัติจริง แก้ไขปัญหาตนเองได้ แก้ไขปัญหาจาก ชุมชนและสังคมได้ สอดคล้องกับระบบนิเวศน์ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น เน้นกระบวนการ มีส่วนร่วมเพื่อเชื่อมโยงกับความรู้ที่เป็นสากลได้

2. แนวทางการบริหารจัดการการศึกษาทาง เลือกในจังหวัดขอนแก่น

2.1 ด้านนโยบายและแนวปฏิบัติ ผลการ วิจัยพบว่า แนวทางในการดำเนินงานในด้านนี้ ดังนี้ 1) การส่งเสริมการรับเด็กนักเรียนทุกคนทุกกลุ่มปัญหา ที่อยู่ในเกณฑ์การศึกษา เข้ารับการศึกษาในสถานศึกษา อย่างเท่าเทียมและทั่วถึงด้วยวิธีการที่ไม่เลือกปฏิบัติ 2) การนำรูปแบบการจัดการศึกษาทางเลือกที่มีความ หลากหลายสู่ชั้นเรียนปกติ ดำเนินการในสถานศึกษา ด้วยวิธีการจัดการศึกษาทางเลือกคู่ขนานกับการจัด การศึกษาในระบบ 3) การบริหารจัดการการศึกษาทางเลือก มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน มีความหลากหลาย

มีความเป็นอิสระ มีเสรีภาพและยืดหยุ่นตามสภาวะการณ์

4) ควรส่งเสริมให้สถานศึกษาพัฒนาระบบการช่วยเหลือดูแลนักเรียนเป็นรายบุคคลอย่างทั่วถึงให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ร่วมกับผู้ปกครอง ชุมชนและการจัดทำข้อมูลและสารสนเทศ 5) การพัฒนาหลักสูตร เน้นการมีส่วนร่วมของบุคลากรทั้งโรงเรียนและชุมชน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้การปฏิบัติจริง สอดคล้องกับวิถีชีวิตและบริบทชุมชนเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต 6) การพัฒนาบุคลากร เน้นสนับสนุนการพัฒนาความรู้ความสามารถของครู บุคลากรและผู้บริหารอย่างต่อเนื่องจนเกิดความเชี่ยวชาญ และเน้นการสร้างขวัญกำลังใจ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของหน่วยงาน และ 7) การสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน เพื่อสนับสนุนการจัดการศึกษาทางเลือก ภายใต้ที่หลากหลาย

ทั้งนี้เพราะ การจัดการศึกษาทางเลือกเคารพในคุณค่าความเป็นมนุษย์ ความแตกต่างตามธรรมชาติและสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างเท่าเทียม การบริหารที่เป็นอิสระมีความยืดหยุ่นตามสภาวะการณ์จริง และเน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายและจากทุกภาคส่วน พบได้จากการดำเนินงานการศึกษาทางเลือกของสถานศึกษาที่ไม่ยึดติดในกรอบ มีความเคารพและการตัดสินใจร่วมกันสอดคล้องกับสภาวะการณ์จริง สามารถแก้ไขปัญหาให้ผู้เรียนได้เข้าเรียนได้ทุกคนอย่างเท่าเทียมและทั่วถึงโดยไม่เลือกปฏิบัติและการพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของบุคลากรทั้งโรงเรียนและชุมชนร่วมกัน เพื่อพัฒนาการศึกษาที่มีความสอดคล้องกับธรรมชาติศักยภาพของผู้เรียนที่มีความแตกต่าง การศึกษาทางเลือกที่เรียนรู้ได้ในทุกที่ทุกเวลาและยังสามารถดำเนินการร่วมกับการจัดการศึกษาในระบบปกติได้ สอดคล้องกับวิถีชีวิตและชุมชน เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ปรากฏการณ์ที่พบเกิดความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกันระหว่างผู้ปกครอง สถานศึกษากิจกรรมสถานศึกษา ชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องจัดทำนโยบาย วิสัยทัศน์และจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นและเชื่อมโยงบูรณาการกับเทคโนโลยีและแหล่งเรียนรู้ภายนอก สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้บัญญัติไว้ว่า

การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดและการจัดการศึกษาต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกัน และสอดคล้องกับงานของวิจัยสุลักษณ์ ศิวรักษ์และคณะ (2545) ที่พบว่า การศึกษาต้องเน้นที่ความหลากหลายคุณค่าของความเป็นมนุษย์ และตั้งอยู่บนหลักของความเป็นธรรมชาติ มีความหลากหลายทั้งด้านสาระ ด้านระบบการศึกษา ด้านปรัชญา และด้านกระบวนการเรียนรู้ โดยเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีการลงมือปฏิบัติจริง มีเสรีภาพและเป็นสังคมแบบองค์รวมอยู่บนพื้นฐานของศาสนธรรมและธรรมชาติของวิถีชีวิตในสังคมโลก ซึ่งเป็นทางออกในการแก้ไขปัญหาที่วิกฤติในสังคม

2.2 ด้านรูปแบบการบริหารจัดการการศึกษาทางเลือก ผลการวิจัยพบ ดังนี้ 1) การสนับสนุนและส่งเสริมให้สถานศึกษาบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม มีความเป็นอิสระภายใต้กิจกรรมการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและหลากหลายโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ 2) การเน้นความหลากหลายและยืดหยุ่นในการจัดการหลักสูตรและการเรียนการสอนและเปิดโอกาส ชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมจัดการศึกษา 3) การส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพ ครูและผู้บริหารด้วยวิธีการฝึกอบรมและการศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง 4) การคัดเลือกครูเน้นคัดเลือกครูผู้ที่มีจิตอาสา และมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาช่วยเหลือเด็กกลุ่มที่มีปัญหา รวมทั้งส่งเสริมและสร้างขวัญกำลังใจด้วยการเพิ่มค่าตอบแทนและจัดสรรอัตราให้ 5) การสนับสนุนให้สถานศึกษาคัดกรองนักเรียนที่มีความบกพร่องทางการเรียนและมีปัญหาเรื่องพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและติดตามระบบการช่วยเหลือดูแลนักเรียนและการติดตามเยี่ยมบ้านนักเรียนเป็นรายบุคคล โดยใช้ทีมสหวิชาชีพ 6) ควรส่งเสริมการสนับสนุนให้สถานศึกษาจัดการศึกษาทางเลือก ตั้งแต่ระดับอนุบาล ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา 7) ควรพัฒนาหลักสูตรคณะชั้นที่บูรณาการอย่างหลากหลายเชื่อมโยงกับท้องถิ่นและแหล่งเรียนรู้เทคโนโลยี 8) ควรสนับสนุนให้สถานศึกษาได้ดำเนินการจัดการศึกษาทางเลือกในลักษณะโครงการ โดยเริ่มพัฒนาการศึกษาเฉพาะกลุ่มก่อน เพื่อเป็นต้นแบบ

และค่อย ๆ ขยายการจัดการศึกษาทางเลือกเพิ่มขึ้นและ
9) การสนับสนุนสถานศึกษาสร้างเครือข่ายขยายผลและ
สร้างความเข้าใจการศึกษาทางเลือก เพื่อร่วมกันแลกเปลี่ยน
เรียนรู้และการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

ทั้งนี้เพราะรูปแบบการบริหารจัดการ
ศึกษาทางเลือกในสถานศึกษามีแนวทางมุ่งเน้นการบริหาร
จัดการแบบมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนที่หลากหลาย
มีความอิสระและยืดหยุ่น เป็นการจัดการศึกษาตลอด
ชีวิตและมุ่งเน้นผู้เรียนทุกด้าน โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ
การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีการดำเนินงานที่ชัดเจน
ในการจัดหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับชุมชน พบจากนักเรียน
มีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการรักวัฒนธรรมท้องถิ่น
ด้วยการจัดกิจกรรม ประเพณีวันสำคัญต่าง ๆ ร่วมกับชุมชน
และนักเรียนมีความภาคภูมิใจและมีความสามารถ มีทักษะ
ดำเนินชีวิตที่ดี สามารถเรียนจบหลักสูตรและศึกษาต่อ
ในระดับสูงและมีงานทำ การศึกษาทางเลือกตามหลัก
แนวคิดและปรัชญาการศึกษาที่เน้นผู้เรียนมีส่วนร่วม
ในทุกกระบวนการ มีการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง
เกิดการเรียนรู้รอบด้าน ทั้งความรู้ ทักษะและคุณธรรม
เป็นการจัดการศึกษาที่เปิดกว้างและเปิดโอกาส พัฒนา
และสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาจัดการศึกษาร่วมกัน
การจัดการศึกษาทางเลือก ผู้บริหาร ครู จะต้องเป็นผู้ที่มี
จิตอาสา พัฒนาตนเองอยู่บนพื้นฐานของศาสนาธรรม
มีการเชื่อมโยงกับธรรมชาติ ชุมชนและเทคโนโลยีและ
ดำเนินการจัดการศึกษาทางเลือกเข้าในชั้นเรียนปกติ
โดยเน้นความหลากหลายและยืดหยุ่นตามศักยภาพ
ที่แตกต่างของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ
จิรัฐกาล พงศ์ภคเพียร (2545) ที่พบว่า รูปแบบโรงเรียน
ที่เน้นความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ควรมุ่งเน้นการพัฒนา
ผู้เรียนให้มีความสมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์
จิตใจ สังคม ปัญญาและจิตวิญญาณ ให้ผู้เรียนรู้จัก
ตนเองและพึ่งตนเองได้ รักการเรียนรู้ มีความสามารถ
ในการสร้างองค์ความรู้ และได้พัฒนาตนเองตาม
ศักยภาพและมีความซาบซึ้งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับ
สรรพสิ่ง และการจัดบรรยากาศการเรียนการสอนเต็มไปด้วยความรัก ความเมตตา มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
ระหว่างครูกับลูกศิษย์ มุ่งเน้นกระบวนการเรียนการสอน

บูรณาการเชื่อมโยงผสมผสานกลมกลืนกับชีวิตและ
ชุมชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย เพื่อเกิดการ
เรียนรู้ได้ตลอดชีวิต และตรงกับแนวคิดของยุทธรชัย
เฉลิมชัย (2553) ได้กล่าวถึงการบริหารจัดการการศึกษา
ทางเลือกในสถานศึกษา จะต้องแสดงถึงนวัตกรรม
มีการเรียนการสอนที่ครอบคลุมองค์รวมความเป็นทั้งหมด
ของชีวิต สร้างสมดุลทั้งด้านวิชาการและวิถีชีวิต ความรู้
และคุณธรรม ผลิตภูมิปัญญาตะวันตกและตะวันออก
ความเป็นสากลและความเป็นไทย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ผู้บริหารสถานศึกษาควรจัดทำหลักสูตร
หรือกิจกรรมพิเศษ เพื่อรองรับนักเรียนที่ต้องการความ
ช่วยเหลือ ทั้งด้านปัญหาส่วนตัวและการเรียน เช่น
กิจกรรมโครงการพี่ช่วยน้อง เพื่อนช่วยเพื่อน กิจกรรม
สานฝันบ้านและโรงเรียน เป็นต้น เพิ่มเติมนอกเหนือจาก
กิจกรรมปกติในโรงเรียน
2. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ควรวางแผน
จัดทำนโยบายด้านการพัฒนาบุคลากร โดยเน้นการฝึก
อบรมเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการเรียนการสอนแบบ
ใหม่ ๆ และวิธีการประเมินผู้เรียนตามสภาพจริง รวมทั้ง
การทำวิจัยในชั้นเรียนโดยเฉพาะอย่างยิ่งเน้นศึกษาแบบ
กรณีศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคล
3. ผู้บริหารสถานศึกษาควรสร้างขวัญและ
กำลังใจด้วยการให้เกียรติ และ ส่งเสริมความก้าวหน้า
ในวิชาชีพอย่างยุติธรรม เช่น การพิจารณาปรับเปลี่ยน
ตำแหน่งและความดีความชอบในรูปคณะกรรมการ
การปรับเพิ่มค่าตอบแทนและการจัดสรรอัตราเพิ่มเป็นต้น
เพื่อให้ครูมีความตั้งใจและเต็มใจที่จะปฏิบัติหน้าที่
อย่างเต็มความสามารถและมีความสุข
4. กระทรวงศึกษาธิการควรเร่งรัด พัฒนา
หลักสูตรผลิตครูการศึกษาทางเลือก และขยายรูปแบบ
การจัดการศึกษาทางเลือกในลักษณะนี้ หรือจัดตาม
รูปแบบปรัชญาแนวคิดอื่น ๆ ที่มีความสอดคล้องกับ
บริบทชุมชน และบริบทสถานศึกษา

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการพัฒนา รูปแบบการดำเนินงาน การจัดการศึกษาทางเลือก ร่วมกับชุมชนหรือสหวิชาชีพ เพื่อจะได้วิธีการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพส่งผลถึง คุณภาพของผู้เรียน

2. ควรทำการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อการศึกษา แนวทางการบริหารงานวิชาการ โดยเฉพาะหลักสูตร และจัดการเรียนรู้เฉพาะทาง ตามความต้องการของ ผู้เรียนซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อสถานศึกษา หรือหน่วยงานอื่น ที่มีบริบทและการดำเนินงานสอดคล้องกัน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 พร้อมกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้องและพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545.** กรุงเทพฯ: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- จิรัฐกาล พงศ์ภคเพียร. (2545). **การพัฒนา รูปแบบโรงเรียนที่เน้นการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ของนักเรียน.** วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พนายุทธ เขยบาล. (2550). **การนำเสนอแบบจำลองการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกในประเทศไทย.** วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและพัฒนการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เพ็ญณี แนนทและคณะ. (2546). **แนวทางการจัดศูนย์การเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในประเทศไทย.** กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ยุทธชัย เฉลิมชัย. (2554). **การศึกษาทางเลือก การศึกษาที่เคารพในคุณค่าความเป็นมนุษย์และสิทธิเสรีภาพ ของประชาชน.** กรุงเทพฯ.
- รัชณี อังไชยและคณะ. (2553). **โครงการศึกษาวิจัยการศึกษาทางเลือก เพื่อการสร้างเสริมสุขภาวะ.** กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- เรฟ เอสศิริวิ. (2554). **ครุฑอกกรอบกับห้องเรียนนอกแบบ.** กรุงเทพฯ: สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้ และคุณภาพเยาวชน (สสค.).
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2554). **รายงานประชุมเพื่อการขับเคลื่อนการขยายโอกาส การศึกษา โดยส่งเสริมพัฒนาการรับนักเรียนการศึกษาทางเลือก.** ขอนแก่น: ขอนแก่นการพิมพ์.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2551). **สมรรถนะการศึกษาไทยในเวทีสากล.** กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟิก.
- _____. (2552). **การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552 - 2561).** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟิก.
- _____. (2550). **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550.** พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: 2550.
- สำนักงานนโยบายและแผน, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (2554). **รายงานการประชุมเพื่อขับเคลื่อนการขยายโอกาสทางการศึกษาโดยส่งเสริมพัฒนาการรับนักเรียน การศึกษาทางเลือก.**
- สุชาดา จักรพิสุทธิ์ และคณะ. (2546). **การศึกษาทางเลือก: ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์.** กรุงเทพฯ: สำนักงาน กองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุรศักดิ์ หลาบมาลา. (2551). **ความพร้อมของผู้สำเร็จการศึกษาทางเลือกในโรงเรียน.** **วารสารการศึกษาไทย ปีที่ 4, ฉบับที่ 43.**
- สุลักษณ์ ศิวรักษ์ และคณะ. (2545). **การศึกษาไทยทางเลือกในอนาคต.** กรุงเทพฯ: มูลนิธิ 50 ปี ธนาคารแห่งประเทศไทย.